

Hvordan tiltrækker man sig opmærksomhed? Jens Warmings fordeling af særtryk

Niels-Henrik Topp

Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, E-mail: NHT@ifs.ku.dk

1. Indledning

Det er vigtigt at publicere, hvis man ikke skal forsvinde ind i glemslen. Men offentliggørelse er i sig selv ikke altid nok til at sikre den ønskede gennemslagskraft. Hvis bidragene udkommer i tidsskrifter eller på forlag, som ikke hører til blandt de førende, kan de let blive overset. Denne risiko øges yderligere, hvis publikationen skal overkride geografiske og faglige barrierer for at nå den relevante målgruppe. Problemet er derfor, hvordan en forsker bedst kan sikre sig, at netop den læsergruppe, som en ny publikation sigter mod, også bliver opmærksomme på den eksistens?

Løsningen har traditionelt været at sende særtryk til indflydelsesrige personer inden for fagområdet. Den danske økonom Jens Warming (1873-1939) benyttede sig i stor stil af denne mulighed, og samtidig førte han i en lille notesbog et systematisk regnskab over fordelingen af artikler og bøger.

Forsendelsesbogen giver en enestående mulighed for at kortlægge Warmings kontaktnet til økonomer og andre personer med interesse for samfundsudviklingen. I nogle tilfælde er der kun tale om enkelte eller nogle få særtryk, men andre personer modtog en løbende strøm af artikler, hvilket tyder på en tættere kontakt. Materialet påviser, at Warming fordelte sine særtryk gennem en række forskellige netværk, og at han aktivt forsøger at gøre opmærksom på sine ideer ved at udsende særtryk. Endelig viser notesbogen, at Warmings netværk ikke er begrænset til Danmark men også omfatter et stort antal udenlandske økonomer.

2. Data. Forsendelsesbogen

I 1919 tiltræder Jens Warming et ekstraordinært professorat i statistik ved Københavns Universitet. Han har på daværende tidspunkt undervist i faget samfundsbeskrivelse for økonomistuderende i 13 år sideløbende med sin fuldtidsstilling som kontorchef i Danmarks Statistiske Bureau. Tilsyneladende er det et markant karrierespring. Men det viser sig, at stillingsbeskrivelsen betyder, at Warming kan udelukkes fra at beskæftige sig med økonomisk teoretiske emner i universitetssammenhæng, hvor han henvises til at undervise og dermed forske i den deskriptive beskrivelse af den danske samfundsøkonomi. Det kommer til at skabe tilbagevendende konflikter i de 20 år Warming fungerer som professor, Davidsen (1999). Universitetets magt rækker dog kun til

at begrænse hans produktion af lærebøger. Uden for universitetets mure har han frit spil, og her får han publiceret 120 tidsskriftsartikler og bøger. Omkring 100 af bidragene omhandler økonomiske emner eller analyserer samfundsmæssige problemstillinger ud fra en økonomisk tilgang. En del af artiklerne kommer i generelle samfundsorienterede tidsskrifter, men mere end 60 af bidragene er optaget i fagøkonomiske tidsskrifter og antologier, hvor redaktøren er en dansk eller udenlandsk økonom, Topp (1996) og Kærgård, m.fl. (1998).

Materialet for denne undersøgelse er en lille notesbog som bærer betegnelsen: »Jens Warming, Forsendelsesbog«. Bogen indeholder 26 blade, som er udnyttet på begge sider. De første 18 blade er et stort regneark, hvor rækkerne angiver modtagere navn, mens søjlerne angiver forkortede titler for de udsendte artikler og bøger. Det indre af matricen angiver antallet af udsendte særtryk. Normalt vil der være tale om et enkelt, men i nogle tilfælde sendes flere til en gruppe af personer eller en institution. Om bogens sidste 8 sider angiver Warming, »Resten, nemlig Personer som har faaet specielle Ting og derfor ikke er nævnt foran. Samt afhandlinger med faa Særtryk«. Bogen er antagelig udarbejdet omkring 1934-35. Der er nogle tilføjelser, men store dele af bogen ser ud til at være udarbejdet på en gang på grundlag af eksisterende forlæg.

Selv om Warmings håndskrift kan være svært at læse, er det muligt at identificere hovedparten af de 84 publikationer, som materialet omfatter ved hjælp af fortegnelsen over Warmings publikationer i Topp (1996). Forsendelsesbogen dækker alene perioden 1904 til 1934 og medtager derfor ikke de mere end 30 arbejder, som Warming publicerer sine sidste 5 år. Desuden registrerer Warming ikke alle sine publikationer inden for perioden, således mangler 3 større artikler i Nationaløkonomisk Tidsskrift fra 1904 og 1907. Materialet dækker dog 80 procent af hans bidrag til faglige tidsskrifter og en tilsvarende andel af de økonomisk orienterede bidrag til almene, samfundsorienterede tidsskrifter.

Som det fremgår af tabel 1 distribuerer Warming 4.704 eksemplarer fordelt på 84 publikationer fra perioden 1904-1934. En stor del af dem er sandsynligvis blevet sendt i forbindelse med offentliggørelsen, men der findes også personer tilføjet efterfølgende. Forsendelseslisterne omfatter 449 personer, tidsskrifter og institutioner. Reelt har et meget større antal personer modtaget hans særtryk, for i nogle tilfælde angiver Warming, at han har foretaget masseforsendelser til dagblade i provinsen eller København eller til Rigsdagen og amtsråd. Det ville være uoverkommeligt at identificere de enkelte modtagere alene ud fra summariske navneoplysninger, hvis ikke Warming selv havde inddelt sit materiale i målgrupper, se tabel 1. I den gruppe, som Warming selv betegner som »egentlige økonomer«, kan en stor del af personerne identificeres ved hjælp af Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen (1954-59) samt American Economic Associa-

Tabel 1. Fordeling af særtryk efter Warming's målgrupper.

	Modtagere af særtryk	antal særtryk
Egentlige økonomer ¹	130	853
Kristeligt-socialt interesserede	47	323
Socialt interesserede	12	86
Jordspørgsmålet	24	178
Forretningsfolk og jurister. Embedsmænd	42	224
Institutioner	25	683
Politikere	32	176
Ikke identificeret	106	1836
Familie og lignende	31	345
I alt	449	4704

tions løbende medlemsfortegnelser. Derimod er der ingen tilsvarende systematiske hjælpemidler for de andre grupper. Undersøgelsen fokuserer derfor på de 130 økonomer og enkelte politikere. Men selv blandt økonomerne kan det imidlertid være nødvendigt at anvende skøn. Når Warming angiver navnet »Heckscher« uden yderligere tilføjelser kan det henvise både til Eli Heckscher og de to danske cand. politter Kay og Ester Heckscher. Da navnet optræder i forbindelse med registreringen af andre nordiske universitetsøkonomer, er det dog nærliggende at antage at det drejer sig om den svenske professor.

3. Warmings strategier ved fordeling af særtryk

Det er selv i dag almindeligt, at forfatteren modtager 25 eksemplarer af en artikel til fordeling blandt familie og fagfæller. Denne type distribution genfindes i materialet, men der er også en anden form for distribution, hvor Warming udsender formidable oplag. Der er 22 bøger og artikler, hvor oplaget eller det udsendte antal særtryk overstiger 100 eksemplarer. Over halvdelen af publikationerne er enten faglige bøger eller artikler fra Nationaløkonomisk Tidsskrift og andre økonomiske tidsskrifter, mens resten er pamfletter om alkohol og kirke eller almene boligøkonomiske artikler.

I et enkelt tilfælde får Warming fremstillet 800 eksemplarer af en artikel fra Nationaløkonomisk Tidsskrift 1908 om sammenhængen mellem byerhvervenes arbejdsløshed og landbrugets arbejdskraftmangel. Forsendelsesbogen giver mulighed for at afdekke hvordan 718 eksemplarer af publikationen fordeles til medlemmer af Rigsdagen, amtsråd og dagblade samt til enkeltpersoner. I teoriehistoriske undersøgelser er det ofte umuligt at bedømme, hvor stor opmærksomhed en bestemt artikel skaber, og om

1. Gruppen »egentlige økonomer« er i tabellen suppleret med danske og udenlandske økonomer, som har modtaget enkelte særtryk og derfor alene optræder i Forsendelsesbogens sidste 8 sider. Desuden er medtaget ingeniørerne Ivar Jantzen og telefondirektør Fr. Johannesen, der begge skrev om økonomiske emner herunder multiplikatoren, se Topp (1987).

synspunkterne vinder gehør. Her giver Forsendelsesbogen værdifuld information om, hvem der – efter Warmings opfattelse – tilhører kredsen af meningsdannere på det pågældende område. Warming noterer i sin dagbog, at artiklen fra 1908 skaber megen opmærksomhed, og at han får mange takkeskrivelser, Davidsen (1999, 169). Ved at kombinere de to informationskilder får vi bedre mulighed for at vurdere artiklens gennemslagskraft.

En af Forsendelsesbogens mest overraskende informationer er, at *Landbrugets Grænse-Kalkulationer* fra 1933 fordeles i et meget stort oplag. Bogen blev færdig efter et årelangt forarbejde. Det er hans håb, at den nye lærebog vil overbevise landbrugsøkonomerne, og at brugen af marginalanalyser vil vinde indpas i landbruget som erstatning for de traditionelle budgetmetoder baseret på gennemsnitsbetragtninger. Bogen er omfangsrig, men alligevel aftager Warming selv 110 eksemplarer, som fordeles med 40 til udlandet, mens resten sendes til danske økonomer og personer med forbindelse til landbruget. I udlandet er det især norske og svenske økonomer og landbrugs-sagkyndige, som får et eksemplar, men bogen sendes også til den internationalt anerkendte amerikanske landbrugsøkonom John D. Black fra Minneapolis – senere professor ved Harvard. Black har samme tilgang til landbrugsøkonomi som Warming. På tilsvarende måde sendes bogen til de ledende fortalere for marginalprincippet blandt tyske landbrugsøkonomer: Friedrich Aereboe, Theodor Brinkmann, Hans Zörner og Wilhelm Busch. De har antagelig lige så lidt som Black kunnet læse dansk, så bogen har, ud over at være et signal om at danske forskere beskæftiger sig med området, først og fremmest været tiltænkt institutionernes biblioteker.

Warmings fordeling af Landbrugslærebogen fra 1933 kan ses som en parallel til masseforsendelsen af den tidligere omtalte artikel fra 1908. Men han sender denne gang målrettet publikationen til økonomer, landbrugsøkonomer og andre centralt placerede sagkyndige, som beskæftiger sig med landbrugets driftsforhold i indland og udland. Udover de 110 bøger som Warming udsender »med hilsen fra forfatteren« sender forlaget sender 21 anmeldereksemplarer til samfundsøkonomiske og landbrugstidsskrifter i Norden. Dette massive fremstød skal sammenholdes med, at bogen kom i handelen med et samlet oplag på 400 styk. Den meget omfattende distribution viser, hvor store anstrengelser Warming gør sig for at dreje den danske landbrugsøkonomiske debat i en ny retning. Denne pionerindsats er anerkendt af Nōu (1967, 388), der skriver »During the 1930s marginalism also found a foothold in Denmark. This was mainly due to the activities of the marginalistically inclined political economist Warming«. Men med den nye information som Forsendelsesbogen giver, er det oplagt også at undersøge, i hvilket omfang Warmings ideer har sat sig spor i de øvrige nordiske lande.

Mens artiklen fra 1908 og bogen fra 1933 illustrerer, hvordan Warming forsøger at

få sine publikationer ud til en stor gruppe potentielle læsere, så indeholder materialet også mange eksempler på, at særtrykkene målbevidst sendes til afgrænsede målgrupper. Det mest tankevækkende eksempel er hans fordeling af artiklerne om regulering af adgangen til fiskegrunde fra 1911 og 1931. Til trods for artiklernes teoretiske karakter er der stort set ingen økonomer, som modtager artiklerne, der primært sendes til fiskeribiologer og embedsmænd med tilknytning til fiskerireguleringen, hvilket skyldes at Warming er meget optaget af, at hans teoretiske ideer bliver anvendt i praksis, Topp (2008). Der har hidtil manglet konkret viden om fiskeribiologernes reaktion på de tilsendte særtryk. Men en af modtagerne, fiskeribiologen C.V. Otterstrøm (1915), er åben over for muligheden af at regulere adgangen til fiskeriet i Ringkøbing Fjord gennem et afgiftssystem, og med direkte reference til Warming tilføjer han: »... hermed vilde man kun betræde samme Vej, som man muligvis før eller senere maa indpaa til Regulering og Beskatning af vort Saltvandsfiskeri, til hvilket jo nu alle har fri adgang«.

4. Warmings kontakt med danske og udenlandske økonomer

Danske og udenlandske økonomer er langt den største gruppe aftagere af særtryk, men det er bemærkelsesværdigt, at fordelingen mellem danske og udenlandske økonomer er meget lige, jf. tabel 2. Forklaringen er, at Warming har publiceret en række engelsksprogede artikler, som kan fordeles bredt, og han fordeler også i flere tilfælde danske artikler og bøger uden for Skandinavien. Materialet vil i det følgende blive anvendt til indkredse Warmings netværk blandt danske og udenlandske økonomer. Endelig kan forsendelseslisten anvendes til at afdække, hvilke centralt placerede økonomer, som Warming forsøger at påvirke eller få til at tage stilling til hans ideer og økonomiske analyser.

Fordelingen af artikler i Danmark er præget af, at Warming regelmæssigt sendte artikler til sine nærmeste kolleger. Professorerne Harald Westergaard, Laurits V. Birck, Axel Nielsen og Frederik Zeuthen modtog hver mellem 30 og 40 særtryk jævnt fordelt over hele perioden 1903-34. Når de økonomiske professorer ved økonomuddannelsen i København regelmæssigt modtager særtryk, har det nok haft karakter af pligtafleveringer, selv om der altid er et håb om, at nogle af argumenterne gør indtryk, og der findes flere eksempler på det sidste især for Warmings mikroøkonomiske arbejder.

Deltidsundervisere og censorer ved studiet bliver på tilsvarende måde tilgodeset. C.V. Bramsnæs, Carl Iversen, Jørgen Pedersen og Thorkil Kristensen hører til på listen over økonomer, som regelmæssigt modtager særtryk herunder eksemplarer af nogle af de centrale makroøkonomiske publikationer om blandt andet multiplikatoren. Det sidste er ikke mindst interessant, fordi de alle 4 kom til at spille en positiv eller negativ rolle i forbindelse med introduktionen af de nye finanspolitiske ideer i Danmark i

Tabel 2. Fordelingen af særtryk til »egentlige økonomer«. ²

	Modtagere af særtryk	Antal særtryk
Norge	12	71
Sverige	15	97
USA	25	59
UK	8	10
Tyskland	6	9
Finland	1	1
Danmark	63	606
I alt	130	853

1930erne og 1940erne, Topp (1987). Bramsnæs får som finansminister tilsendt artiklerne »A Theory of Prices and Wages« og »Tilpasningen«, begge fra 1931. I de to artikler fremlægger Warming sine centrale teoretiske argumenter for, at lønniveauet skal stabiliseres, og at finanspolitikken skal udnyttes ekspansivt. Men Bramsnæs er ikke den eneste politiker, som modtager de to artikler; de sendes også til statsminister Stauning, indenrigsminister Bertel Dahlgaard, socialminister K.K. Steincke og udenrigsminister P. Munch. Der kommer aldrig en dansk politisk debat om den aktivitetsregulerende finanspolitik i 1930erne, og det er hidtil forklaret med, at politikerne enten ikke kender ideerne, eller at de fravælger muligheden med fuldt overlæg, Topp (1987). Men den første forklaring er ikke rimelig, når vi ved, at den socialdemokratisk ledede regeringen er blevet orienteret så direkte og så bredt om den grundlæggende ide bag en ekspansiv finanspolitik. Den nye information styrker derimod tesen om, at det er meget velovervejet, når Danmark fastholder en ortodoks finanspolitik og helt ser bort fra de nye ideer om at påvirke aktiviteten.

Til gruppen af modtagere af et stort antal særtryk hører også økonomer med tilknytning til Danmarks Statistiske Bureau. Der er således ingen store overraskelser i Warmings fordeling af særtrykkene til danske økonomer, idet det er forventeligt, at kollegerne på hans to arbejdspladser er blandt storaftagerne. De øvrige artikler fordeles blandt en bred gruppe økonomer, hvoraf nogle kun modtog et begrænset antal. En analyse på baggrund af modtagernes kandidatår viser, at 11 af de danske økonomer er uddannet, før Warming selv blev kandidat, mens 20 er uddannet i perioden 1901-18. Endelig er 11 økonomer uddannet efter at Warming blev professor.

Når Warming har et bredt kontaktnet i USA skyldes det, at han i 1923 foretager en rundrejse til 13 amerikanske universiteter for at indsamle materiale om alkoholforbudets virkninger, Topp (2002). Warming møder under opholdet en række amerikanske økonomer, og denne gruppe, som omfatter en hel del landbrugsøkonomer, får efter

2. Se note til tabel 1.

hans hjemkomst tilsendt et særtryk af artiklen »Taxation of Real Property in Denmark«. Artiklen er baseret på et foredrag, som Warming holder på de fleste universiteter blandt andet på Harvard under overværelse af Bertil Ohlin og F.W. Taussig. Hovedparten af de amerikanske økonomer modtager alene denne artikel, men 3-4 økonomer får tilsendt både engelsk- og dansksprogede artikler, fordi de enten havde dansk oprindelse, eller fordi de havde lært sproget under studieophold i Danmark.³ Denne gruppe forsendelser, der strækker sig over en længere periode, indeholder både generelle og landbrugsøkonomiske publikationer. Af stadig ukendte årsager har Warming haft en særlig kontakt med professor John D. Black fra Minneapolis og Harvard. Han får tilsendt 3 forskellige særtryk om landbrugsøkonomiske emner, herunder Warmings dansksprogede bog om anvendelsen af marginalanalyser inden for landbrugsøkonomi, men han modtager også 2 af Warmings engelsksprogede makroøkonomiske artikler.

På grund af Warmings mange dansksprogede artikler, og den dengang tætte personlige kontakt, er økonomerne i Sverige og Norge aftagere af mange særtryk. Knud Wieth-Knudsen, som er professor ved den Tekniske Højskole i Trondheim 1922-42, er sammen med professor Emil Sommarin fra Lund og Bertil Ohlin de store aftagere af særtryk. Mens Wieth-Knudsen modtager et mere varieret udbud, er leverancerne til de to svenskere hovedsageligt makroøkonomiske artikler, selv om de selvfølgelig alle tre modtager landbrugsbogen fra 1933, der i alt fordeles til 17 svenske og norske økonomer og landbrugssagkyndige. En tæt kontakt med Sommarin er ikke tidligere registreret, men den virker naturlig, fordi der er sammenfald både i deres valg af fagøkonomiske emneområder og deres politiske holdning, selv om Warming aldrig blev organiseret socialdemokrat. Kontakten med Bertil Ohlin er derimod velbelyst, og der er ingen tvivl om, at der var en gensidig sympati de to imellem, Davidsen (1999).

I Forsendelsesbogens første del med listerne over de faste aftagere optræder samlebetegnelsen »Wicksell + Søn«. Denne sammenkædning anvendes også i forbindelse med andre navne og det er sjældent, at Warming markerer den konkrete fordeling mellem de to personer. Det kan derfor ikke afgøres, hvor længe Warming har kontakt med Knut Wicksell, og hvornår sønnen Sven Dag Wicksell, der også er professor i Lund, begynder at få særtrykkene, men der kan ikke være tvivl om, at Knut Wicksell modtager bogen *Arbejdsløn og Rente*. Warming er stærkt optaget af Wicksells teoretiske arbejder, og i sin dagbog skriver han den 8. december 1911 om sit bidrag til den igangværende professorkonkurrence:

Mit selvvalgte Emne »Arbejdsløn og Rente« udviklede sig til en Række nye Tanker og Opstillinger, og jeg mener her at have givet vægtige Bidrag til Erkendelsens Fremadskriden,

---

3. Dekan Herluf Olsen, Dartmouth College (12 særtryk), landbrugsøkonomen C. L. Christensen, University of Wisconsin-Madison (8), sociologen E. Franklin Frazier, Howard University (5), og landbrugsøkonomen Ernest L. Anthony, Michigan State University (5).

om end ikke helt afklaret. (Som Biprodukt en Afhandl, om Fiskeriet). Jeg lærte mest af Wicksell, dernæst af Marshall, men var i øvrigt forfærdet over, saa meget Vrøvl der er i vor Videnskab. [Davidsen 1999, s. 177 med Warmings egne forkortelser].

Bogen indeholder også en del referencer til Wicksell, og Warming har utvivlsomt set frem til en tilbagemelding på sit arbejde, også fordi en positiv udtalelse kunne styrke hans karriereforløb. Efter nederlaget i professorkonkurrencen forsøger han at få bragt en egentlig anmeldelse fra Wicksell i Nationaløkonomisk Tidsskrift ved at påvirke redaktøren, Adolph Jensen. Det tyder på, at Wicksell ikke har været helt afvisende over for den tilsendte bog. I august 1934 skriver Warming nærmest i telegramstil i dagbogen: »1912 kunde jeg ikke faa Ad. J. til at faa Wicksell anmelde min Bog« Davidsen (1999, 197). I dagbogen fra 1930erne grunder Warming en del over sin manglende teoretiske gennemslagskraft, som henføres til nederlaget i 1911. En anmeldelse fra Wicksell kunne måske have ændret hans position blandt danske økonomer.

5. Does supply creates its own demand?

Warmings Forsendelsesbog giver os ny viden om, hvem Warming står i kontakt med og hvilke dele af hans produktion, som han ønsker, at de pågældende bør kende. På dette punkt er Forsendelsesbogen helt enestående, for der findes internationalt kun få eksempler på en tilsvarende kortlægning af en forskers distributionskanaler. Men materialet har også sine begrænsninger, da det ikke registrerer responsen hos modtagerne. Selv om det øger sandsynligheden for at en artikel bliver læst, når den tilsendes direkte, så kan den forblive ulæst, ligesom modtageren ikke nødvendigvis behøver at godtage de fremførte ideer. For at vurdere effekten på modtagerne er det nødvendigt at supplere med anden information om modtagernes teoretiske holdninger.

Det fremgår eksempelvis af Forsendelsesbogen, at Gustav Cassel og Eli Heckscher modtager den stærkt kontroversielle bog *Valutaspørgsmålet* fra 1924, hvor Warming gør op med kvantitetsteorien og den førte pengepolitik i Danmark. Ligesom så mange andre får de to svenske økonomer også senere tilsendt artiklen »A Theory of Prices and Wages« fra 1931, hvor Warming for første gang internationalt præsenterer grundlaget for sin makroøkonomiske teori. I ingen af tilfældene er der grund til at forvente, at der kom en positiv reaktion, men kendskabet til kontakten er alligevel vigtig, fordi den påviser, at Warming aktivt forsøgte at komme i dialog med de to svenskere. Måske har reaktionen været mere konstruktiv fra Gustaf Åkerman og Johan Åkerman, for de modtager begge over en relativ kort periode et stort antal særtryk. Men det betyder ikke at de to svenske professorer er enige med Warming. Johan Åkerman er således kritisk over for dele af Warmings og Bertil Ohlins teoretiske ideer, hvilket fører til en debat mellem Ohlin og Åkerman i 1930erne.

Det er værd at notere, at Erik Lindahl, Gunnar Myrdal og Bertil Ohlin fra Stockholmskolen hører til blandt de økonomer, der modtager flere særtryk. Ohlin er den eneste, som får en komplet samling af Warmings vigtigste makroøkonomiske artikler om indkomstdannelsen og multiplikatoren. Men han sender dem alle tre et eksemplar af »A Theory of Prices and Wages« fra 1931. Det samme gælder Ragnar Frisch, der desuden modtager artiklen »Tilpasningen« fra samme år med dens præsentation af multiplikatoren og beregningen af finanspolitiske effekter. Der er som omtalt ikke nødvendigvis en sammenhæng mellem at få tilsendt et særtryk og at blive påvirket af de pågældende ideer. Men det er bemærkelsesværdigt, at en stor del af den gruppe økonomer fra Norge, Sverige og Danmark, der var med til at ændre den makroøkonomiske teori og synet på finanspolitikken i 1930erne, alle på et relativt tidligt tidspunkt er blevet præsenteret direkte for Warmings grundideer.

Karl-Gustav Landgren anfører i sin disputats fra 1960, at udviklingen af de nye svenske makroøkonomiske ekspansionsteorier i 1930erne primært skal tilskrives, at Bertil Ohlin er inspireret af *The Means to Prosperity* fra 1933, hvor Keynes præsenterer multiplikator teorien. Langrens synspunkt giver umiddelbart anledning til en meget ophidset svensk debat, som først afsluttes, da det ved arkivstudier dokumenteres, at Ohlins publikationer foreligger som manuskript før Keynes publicerer sine ideer. Men med Forsendelsesbogens dokumentation af en endog meget tæt kontakt mellem Bertil Ohlin og Warming er det nærliggende at spørge, om Ohlin så i stedet for er under indflydelse af Warming. Det ville i så fald ikke være et særtilfælde. Davis Laidler (1999) fremhæver netop, Warmings artikel om multiplikatoren i *Economic Journal* 1932, som et afgørende bidrag til udviklingen af Keynes' makroøkonomiske opfattelse. Lighedspunkterne som Landgren finder mellem analyserne hos Keynes og Ohlin kan derfor skyldes, at de har en fælles inspirationskilde, selv om ingen af dem nævner Warming direkte.

I nogle tilfælde har Warming sendt sine særtryk til internationalt anerkendte økonomer. Det gælder eksempelvis multiplikatorartiklen fra *Economic Journal* 1932, der fordeles til landbrugsøkonomen John D. Black, Harvard og Joseph Schumpeter, Bonn. Black får også tilsendt »A Theory of Prices and Wages« fra 1931. Et eksemplar af samme artikel afsendes til John R. Commons, som Warming kender særdeles godt fra sit ugelange ophold i Madison i 1923. I ingen af tilfældene kender vi reaktionen fra modtageren, men kontakten viser, at Warming gerne ville påvirke dem, og en eventuel reaktion kan kun afdækkes gennem udenlandske arkivstudier, fordi Warmings korrespondance ikke er bevaret.

Afslutningsvis kan der være grund til at fremhæve et enkelt særtryk, hvor Forsendelsesbogen løser et problem, som har optaget internationale teorihistorikere i årevis.

Som tidligere omtalt er multiplikatorartiklen fra 1932 uomgængelig for forståelsen af den udvikling, som Keynes' makroøkonomiske opfattelse gennemgik i starten af 1930erne. Men det har længe været uvished om, der er direkte kontakt mellem Keynes og Warming, og i givet fald hvornår den bliver etableret. Skidelsky (1992, 451) angiver, at »...Keynes probably saw Warmings article when it was first submitted to the *Economic Journal*, of which he was coeditor. As we shall see he started to make use of the consumption function in the Spring of 1932. So the theoretical influence may have run more directly from Warming to Keynes than from Kahn to Keynes at this point«.

Men ud fra Forsendelsesbogen er det muligt at komme et skridt videre, for her optræder »Keynes, Cambridge« som modtager af »A Theory of Prices and Wages« fra 1931. Det kan hermed for første gang endeligt slås fast, at der er direkte kontakt mellem de to økonomer, men det er sådan set mere interessant, at Warming forsøger at gøre Keynes opmærksom på andre dele af sin produktion. Det er ikke muligt ud fra Forsendelsesbogen at afgøre, hvornår Warming fremsender sin artikel til Keynes. Det kan være sket umiddelbart efter, at den publiceres i juni 1931, eller det kan være sket på et senere tidspunkt i forbindelse med, at Warming indsender 1932-artiklen om multiplikatoren til *Economic Journal*. Korrespondancen har ikke overlevet, men det håndgribelige bevis findes i biblioteket i Cambridge, hvor der befinder sig et lille særtryk med påskriften:

Professor J.M. Keynes
with the compliments of the author

6. Konklusion

Efter at vi har fået adgang til Forsendelsesbogen, er det nødvendigt at ændre vores opfattelse af Warming på en række punkter. Denne omvurdering har sådan set allerede været i gang siden Davidsen (1999) offentliggjorde uddrag af hans dagbog, og der blev adgang til hans upublicerede manuskripter. Men Forsendelsesbogen kaster nyt lys over Warmings situation. For det første er det ikke længere muligt at fastholde billedet af en isoleret økonom, der publicerer i svært tilgængelige danske tidsskrifter. Han marginaliseres utvivlsomt af de økonomiske professorer i København, men han kompenserer med et netværk af økonomer og andre samfundsinteresserede uden for Universitetet.

For det andet viser materialet en ny side af Warming, som strategen der forsøger at sende sine særtryk de personer, hvor effekten kan forventes at være størst. Det gælder artiklerne om fiskeri, der målrettes havforskere og centrale embedsmænd og politikere, men går uden om almindelige økonomer. Det gælder også bogen om landbrugets grænsekalkulation fra 1933, der bruges i et antagelig særdeles bekosteligt tæppebombardement af landbrugsøkonomer og sagkyndige inden for landbrugsregnskaber.

For det tredje – og måske mest overraskende – viser Forsendelsesbogen, at War-

ming har et internationalt netværk, som også rækker ud over de nordiske lande. I en del af tilfældene er kontakten begrænset til 1-2 særtryk, men der er også en gruppe skandinaviske økonomer med en mere regelmæssig kontakt. Selv i de tilfælde, hvor der måske kun sendes et enkelt særtryk, kan materialet indeholde værdifuld teorihistorisk information om en interessant forbindelse – som for eksempel i tilfældene med Wicksell og Keynes.

Litteratur

- Davidson, T. 1999. Statistiker mod sin vilje – Uddrag af Jens Warmings dagbøger. *Fund og Forskning*, Det Kongelige Bibliotek. 38: 153-200.
- Falk-Jensen, A. og H. Hjorth-Nielsen. *Candidati og Examinati juris 1736-1936, Candidati politices 1852-1936, Candidati actuarii 1922-1936*, Kbh. G.E.C. Gad 1954-1959.
- Kærgård, N., P. Andersen and N.-H. Topp. 1998. The Danish Economist Jens Warming – An Odd Genius. In W. J. Samuels ed.: *European Economists of the early 20th Century*. vol 1, Edward Elgar Publishing, pp. 331-48.
- Laidler, D. 1999. *Fabricating the Keynesian revolution: Studies of the inter-war literature on money, the cycle, and unemployment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nöu, J. 1967. *Studies in the Development of Agricultural Economics in Europe*. Uppsala: Almqvist & Wicksell.
- Otterstrøm C. V. 1915. Ringkøbing Fjord som en Ferskvandssø med Aalekiste. *Ferskvandfiskeribladet* 15. februar 1915.
- Skidelsky, R. 1992. *John Maynard Keynes: The Economist as Saviour*. London: Macmillan.
- Topp, N.-H. 1987. *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945*, København.
- Topp, N.-H. 1996. J. Warming 1873-1939. A Biography. *Institut for Statskundskab. Arbejdsrapport* no. 13.
- Topp, N.-H. 2002. Den frie konkurrences mangler. Uddrag af en upubliceret dansk nationaløkonomisk lærebog. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 140 (3): 1-15.
- Topp, N.-H. 2008. The Impact of Open Access to Fishing Grounds: The History of Jens Warmings Model. *History of Political Economy* 40 (4): 671-88
- Warming, J. 1911. *Arbejdsløn og Rente*. København: Gad.
- Warming, J. 1911. Om Grundrente af Fiskegrunde. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* (49): 499-505.
- Warming, J. 1924. Taxation of Real Property in Denmark. *Political Science Quarterly* 39: 414-31.
- Warming, J. 1924. *Valutaspørgsmaalet*. København.
- Warming, J. 1931. Aalegaardsretten. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*. 69: 151-62.
- Warming, J. 1931. A Theory of Prices and Wages, *International Labour Review* 1931 (24): 24-54.
- Warming, J. 1931. Tilpasning. *Gads danske Magasin*, (25): 481-505.
- Warming, J. 1932. International Difficulties Arising out of the Financing of Public Works during Depression, *Economic Journal*, (42): 211-24.
- Warming, J. 1933. *Landbrugets Grænse-Kalkulationer*. København 1933.
- Arkivmateriale, manuskripter:
 Jens Warmings Forsendelsesbog: Økonomisk Institut, Københavns Universitet.
 Jens Warmings dagbog fra USA-rejsen 1923: Det kongelige Bibliotek.
 Jens Warmings Dagbog: Det kongelige Bibliotek.